Stanowisko Health and Environment Alliance (HEAL) dotyczące projektu Krajowego Planu Odbudowy (KPO)

Marzec 2021

Health and Environment Alliance (HEAL) to europejska organizacja non-profit działająca na rzecz osiągnięcia lepszego stanu zdrowia publicznego poprzez zdrowe i czyste środowisko. Zrzesza ponad 90 organizacji członkowskich z całego regionu europejskiego (1).

Od początku pandemii COVID-19 HEAL, wspólnie z wieloma innymi organizacjami i osobami zajmującymi się ochroną zdrowia publicznego, nawoływało do zrównoważonego, sprawiedliwego i poprawiającego stan środowiska naturalnego powrotu do zdrowia. W tym konstekście szczególnie ważne jest finansowanie tych środków i działań, które doprowadzą do przejścia od zanieczyszczającej, wysokoemisyjnej gospodarki do gospodarki nisko- i zeroemisyjnej – gwarantującej korzyści zdrowotne, takie jak mniejsza liczba chorób układu oddechowego, chorób układu krążenia czy nowotworów, co skutkuje zwiększoną oczekiwaną długością życia (2). Pandemia COVID-19 uwydatniła niestabilność systemów opieki zdrowotnej oraz stanu zdrowia publicznego, podkreśliła również potrzebę budowania odpornych społeczeństw.

PILNE DZIAŁANIA W ZAKRESIE ZWALCZANIA OBCIĄŻEŃ ZDROWOTNYCH WYNIKAJĄCYCH Z KONSEKWENCJI ZMIAN W ŚRODOWISKU I ZMIANY KLIMATU POWINNY BYĆ ABSOLUTNYM PRIORYTETEM PODCZAS WYTYCZANIA NOWEJ ŚCIEŻKI ROZWOJU POLSKI W RAMACH KRAJOWEGO PLANU ODBUDOWY (KPO)

Jeszcze przed pandemią COVID-19 zarówno Polska, jak i inne kraje Unii Europejskiej stanęły w obliczu kryzysów wynikających z nasilającego się procesu zmiany klimatu i silnego zanieczyszczenia środowiska. Zła jakość powietrza w Polsce prowadzi do prawie 50 tys. przedwczesnych zgonów rocznie, a skutki zdrowotne zmian klimatycznych są coraz bardziej odczuwalne we wszystkich grupach wiekowych (np. długotrwałe fale upałów czy rozprzestrzenianie się chorób wektorowych) (3).

Oprócz pogorszenia jakości zdrowia mieszkańców i mieszkanek, zmiana klimatu generuje także wysokie koszty zdrowotne, które w samej Polsce mogą wynieść nawet 119 mld złotych w latach 2021-2030. W ich skład wchodzą m.in. koszty hospitalizacji, koszty utraconych dni pracy, rent czy zasiłków w wyniku niezdolności do pracy (4). Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) konsekwencje zmiany klimatu traktuje jako jedno z głównych zagrożeń dla zdrowia i życia ludzi na całym świecie. Wpisała je także jako jeden z głównych obszarów działań na 2021 rok.

Z zagrożeń dla zdrowia płynących z zanieczyszczonego powietrza i zmiany klimatu zdają sobie sprawę polscy przedstawiciele sektora zdrowia, o czym świadczyć może ich zaangażowanie w kampanię Lekarze Dla Klimatu i wspólny apel dotyczący pilności działań proklimatycznych (5). Lekarze coraz trafniej rozpoznają, jak zmieniający się klimat wpływa na zdrowie i życie osób w Polsce, jakie zagrożenia i obciążenia dla służby zdrowia konsekwencje zmiany klimatu będą generowały w przyszłych dziesięcioleciach, a ponadto wiedzą, jakie działania na rzecz redukcji emisji należy przeprowadzić, aby poprawić zdrowie publiczne i podnieść jakość życia w naszym kraju. Znaczną część ich postulatów powinno się wprowadzić do KPO.

Uważamy, że projekt KPO wymaga znacznego wzmocnienia i skonkretyzowania pod kątem zdrowia środowiskowego. Szczególnie istotne dla osiągnięcia lepszego stanu zdrowia publicznego w nadchodzących dekadach jest osiągnięcie neutralności klimatycznej, wycofywanie się ze spalania zanieczyszczających paliw kopalnych oraz zwalczanie zagrożeń związanych z degradacją środowiska i zmianą klimatu.

Uwagi HEAL dotyczą projektu Krajowego Planu Odbudowy zaprezentowanego 26 lutego 2021 (6).

Plan uwzględnia następujące obszary priorytetowe:
1. Odporność i konkurencyjność gospodarki (planowany budżet: 18,7 mld zł)
2. Zielona energia i zmniejszenie energochłonności (27,4 mld zł)
3. Transformacja cyfrowa (13,7 mld zł)
4. Efektywność, dostępność i jakość systemu ochrony zdrowia (19,2 mld zł)
5. Zielona, inteligentna mobilność (28,6 mld zł)

*Konsultacje publiczne trwają do 2 kwietnia br., a do końca kwietnia rząd powinien przedstawić gotowy plan wydatkowania funduszy do Komisji Europejskiej, która po zaopiniowaniu przekazuje go Radzie UE (7). Polska ma szansę otrzymać czwartą co do wielkości część finansowania z RRF (23 mld euro), jeśli KPO zostanie zaakceptowany.

**Rekomendacje i uwagi HEAL dotyczące KPO zostały zaprezentowane w dn. 24.03 oraz 29.03 w ramach serii Wysłuchań Publicznych oraz przedłożone we wspólnych uwagach w procesie koordynowanym przez Polską Zieloną Sieć.

ZDROWA ODBUDOWA W MYŚL ZASADY *DO NO SIGNIFCANT HARM*

Instrument na rzecz odbudowy i odporności (ang. Rozporządzenie Recovery and Resilience Facility) jest kluczowym narzędziem stanowiącym podstawę NextGenerationEU (unijnego funduszu naprawczego wysokości 750 mld euro utworzonego w celu wsparcia państw członkowskich dotkniętych pandemią COVID-19), pomagającym krajom członkowskim Unii Europejskiej wyjść silniejszymi i odporniejszymi z obecnego kryzysu. Jego podstawą jest założenie, że żadne działanie uwzględnione w KPO nie powinno prowadzić do *„znaczących szkód w środowisku*" (tzw. zasada *„do no significant harm")*[1].

W lutym 2021 roku Komisja Europejska opublikowała wytyczne, określające w jaki sposób zasada ta powinna być zastosowana (8). Wedle KE, kraje członkowskie powinny ocenić każde działanie pod kątem zapobiegania powodowaniu znaczących szkód w środowisku, w zakresie:

- łagodzenia skutków zmiany klimatu;
- adaptacji do skutków zmiany klimatu;
- zrównoważonego użytkowania oraz ochrony zasobów wodnych i morskich;
- gospodarki o obiegu zamkniętym, w tym recyklingu i zapobiegania powstawaniu odpadów;
- zapobiegania zanieczyszczeniom i ich kontroli;
- przywracania bioróżnorodności i ochrony ekosystemów.

Działanie uznaje się za zgodne z przyjętą zasadą, jeżeli jest zgodne z jednym z sześciu powyższych celów. Jednocześnie państwa członkowskie zobowiązane są wykazać, że działanie nie prowadzi do znaczących szkód w innych obszarach oraz ocenić jego bezpośredni i pośredni wpływ na środowisko.

W przypadku sektora elektroenergetycznego i ciepłowniczego Unia Europejska stwierdza,

[1] Zgodnie z definicją zawartą w unijnym systemie *EU Green Financing Scheme*

że *zasadniczo* nie można finansować wykorzystania paliw kopalnych, ale niestety posiada lukę dopuszczającą stosowanie gazu w tych krajach członkowskich, które stoją przed *poważnymi wyzwaniami* związanymi z dekarbonizacją.

Istnieje obawa, że polski rząd oraz Komisja Europejska nie dokonają odpowiednio rzetelnej oceny wszystkich działań, co mogłoby doprowadzić do finansowania projektów niezgodnych z powyższymi założeniami.

MANIFEST WHO W SPRAWIE ZDROWEJ ODBUDOWY PO COVID-19

Już w 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia opublikowała listę rekomendacji w zakresie *zdrowej odbudowy po COVID-19* (9), podkreślających, że wszelkie inwestycje i decyzje polityczne podejmowane w najbliższym czasie przez rządy wszystkich krajów świata mogą znacząco wpłynąć na światową gospodarkę, model produkcji i konsumpcji, a także zdrowie czy styl życia. W swoich zaleceniach WHO podkreśla, że kroki podjęte w nadchodzących miesiącach mogą albo „zablokować" wzorce rozwoju gospodarczego, co spowoduje trwałe i nasilające się szkody w ekosystemach podtrzymujących ludzkie zdrowie i życie, albo – jeśli zostaną mądrze zaplanowane i wdrożone – mogą promować zdrowszy, bardziej sprawiedliwy i przyjazny środowisku świat.

W swoim manifeście WHO rekomenduje w szczególności:

1) Ochronę przyrody jako podstawowego źródła ludzkiego zdrowia;
2) Inwestycje w usługi zapewniające dostęp do czystej wody, urządzeń sanitarnych i czystej energii w placówkach opieki zdrowotnej;
3) Szybką i sprawną transformację w kierunku przyjaznych zdrowiu, odnawialnych źródeł energii;
4) Promocję zdrowych i zrównoważonych systemów żywnościowych;
5) Projektowanie i budowę rozwiązań w miastach promujących zdrowie i witalność;
6) Zaprzestanie wykorzystania pieniędzy podatników w celu dofinansowywania rozwiązań skutkujących emisją zanieczyszczeń.

Zalecenia te zostały również szczegółowo opisane w odniesieniu do konkretnych rozwiązań.

"W niespotykanym dotąd stopniu zdrowie ludzi jest zagrożone z powodu zanieczyszczenia środowiska i skutków zmiany klimatu. Dzięki planowi odbudowy polski rząd ma wyjątkową okazję, aby wzmocnić działania na rzecz transformacji od wysokoemisyjnej, zanieczyszczającej gospodarki do gospodarki przyjaznej zdrowiu i środowisku, przynoszącej natychmiastowe i trwałe korzyści zdrowotne. Oznacza to, że decydenci muszą znacznie zwiększyć zobowiązania klimatyczne zawarte w planie."

Weronika Michalak, Dyrektorka HEAL Polska

W CELU POPRAWY ZDROWIA MIESZKANEK I MIESZKAŃCÓW POLSKI HEAL POSTULUJE:

Przede wszystkim:

- Należy wprowadzić **jawną ocenę kosztów zdrowotnych i korzyści do wszelkich działań naprawczych** oraz potraktować priorytetowo te, które przynoszą największe korzyści dla zdrowia, klimatu i czystego powietrza;
- Zobowiązać się do **odejścia od węgla do 2030 r.;**
- Wykluczyć możliwość **wymiany pieców na węglowe w Programie Czyste Powietrze**.

Ponadto wzywamy polski rząd do:

- Zapewnienia **zgodności KPO z Zielonym Ładem UE** i jego zapisami, w tym z zasadą ***Zero Zanieczyszczeń* (*Zero Pollution*) i** zasadą ***Nie Wyrządzania Szkód* (*Do No Significant Harm*);**
- Uwzględnienia celu **osiągnięcia neutralności klimatycznej najpóźniej do 2050 r. (wg nauki 2040 r.)** oraz wytyczenia strategii osiągnięcia neutralności w każdym sektorze;
- Zobowiązania się do osiągnięcia **celu redukcji emisji gazów cieplarnianych o 65% do 2030 r.;**
- Wycofania **wszelkich subsydiów dla inwestycji opartych o paliwa kopalne**;
- Postawienia na pierwszym miejscu rozproszonej, niskoemisyjnej **energetyki odnawialnej;**
- Promocji i zachęt do **aktywności pieszej i rowerowej** w celu minimalizowania emisji z transportu oraz poprawy kondycji i stanu zdrowia mieszkanek i mieszkańców;
- Wprowadzenia aktualnych zagadnień w zakresie **nauki o klimacie i środowisku do programu nauczania studentów medycyny** oraz **do szkoleń dla pracowników ochrony zdrowia** oraz **wprowadzenia nomenklatury „choroby klimatozależne”** w dokumentach dotyczących ochrony zdrowia;
- Zapewnienia **transparentności oraz zrozumiałych i obiektywnych kryteriów przy wyborze wszystkich projektów** oraz prowadzenia **nadzoru przy wprowadzaniu KPO w życie.**

Źródła:

1 https://www.env-health.org/about/who-we-are/ ; http://healpolska.pl/o-nas/
2 https://www.env-health.org/wp-content/uploads/2020/06/HEAL-Letter_healthyrecovery-EU-Summit.pdf ; https://www.env-health.org/heal-asking-for-environmental-health-protection-and-evidence-based-disease-prevention-at-the-heart-of-eus-covid-19-recovery/
3 https://www.eea.europa.eu/themes/air/country-fact-sheets/2020-country-fact-sheets/poland
4 http://healpolska.pl/wplyw-zmiany-klimatu-na-zdrowie-raport/
5 https://lekarzedlaklimatu.pl/
6 https://www.gov.pl/web/planodbudowy/czym-jest-kpo2
7 https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en
8 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/c2021_1054_en.pdf
9 https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/who-manifesto-for-a-healthy-recovery-from-covid-19

Anne Stauffer,
Dyrektorka ds. Strategii i Kampanii
Health and Environment Alliance (HEAL)
E-mail: anne@env-health.org
www.env-health.org

Weronika Michalak,
Dyrektorka HEAL Poland
Health and Environment Alliance (HEAL)
E-mail: weronika@env-health.org
www.healpolska.pl

Jacek Karaczun,
Asystent ds. komunikacji, HEAL Poland
Health and Environment Alliance (HEAL)
E-mail: jacek@env-health.org
www.healpolska.pl

Health and Environment Alliance (HEAL) jest organizacją non-profit analizującą wpływ środowiska na zdrowie publiczne, ze szczególnym uwzględnieniem obywateli Unii Europejskiej (UE). Nasza praca polega na promowaniu przyjaznych zdrowiu rozwiązań w zakresie kształtowania prawa i polityki. Podnosimy świadomość na temat korzyści płynących z działań na rzecz zdrowia środowiskowego oraz regulacji chroniących osoby narażone na negatywne skutki zanieczyszczeń środowiska, a w Polsce głównie zanieczyszczeń powietrza i zmiany klimatu.

HEAL to sojusz ponad 90 organizacji członkowskich, reprezentujących lekarzy, pracowników służby zdrowia, pacjentów, ekspertów zdrowia środowiskowego i naukowców, którzy łącznie reprezentują 200 mln ludzi w 53 krajach Europejskiego Regionu WHO.

Analizujemy i przywołujemy dowody naukowe niezależnych ekspertów ze środowisk i instytucji zajmujących się zdrowiem, przedstawiając je decydentom i wpływając na proces decyzyjny związany z promocją sprawiedliwych, przyjaznych zdrowiu i środowisku rozwiązań implementowanych w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Naszym celem jest zdrowa przyszłość dla nas i przyszłych pokoleń.

Nr HEAL w rejestrze na rzecz przejrzystości: 00723343929-96